

Iz svakodnevnoga života sela Žejane u dvadesetom stoljeću

Škiljan, Filip

Source / Izvornik: **Histria : godišnjak Istarskog povijesnog društva = rivista della Società Storica Istriana = časopis Istrskega zgodovinskega društva = the Istrian Historical Society review, 2014, 141 - 170**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.32728/h2014.05>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:303:541949>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

Filip Škiljan

Institut za migracije i narodnosti
Trg Stjepana Radića 3, HR-10000 Zagreb
filip.skiljan@imin.hr

Iz svakodnevnoga života sela Žejane u dvadesetom stoljeću

Prethodno priopćenje | Preliminary communication
UDK 39(497.5-3 Žejane)“19”
Primljeno | Received: 26. VIII. 2013.

Izvadak

Autor u članku donosi informacije o svakodnevnom životu stanovnika sela Žejane na Ćićariji u dvadesetom stoljeću. Koristeći se literaturom, usmenim iskazima i arhivskim gradivom iz Hrvatskoga državnog arhiva autor iznosi podatke o načinu života jednoga ćićarijskog sela kroz dvadeseto stoljeće. Velike promjene koje su se zbile u svijetu, pa tako i na Ćićariji u dvadesetom stoljeću, uzrokovale su značajne promjene i u načinu života lokalnoga stanovništva. Kao posebnost Žejana ističe jezičnu specifičnost i očuvanje toga manjinskoga, žejanskog jezika zahvaljujući dugotrajnoj prostornoj i društvenoj izoliranosti sela.

Abstract

In the article, the author presents information on everyday life of the inhabitants of Žejane village on the Ćićarija Mountain in Istria during the 20th century. By using literary sources, oral accounts, and archival fund of The Croatian National Archives, the author presents information about the way of life of the village on Ćićarija Mountain during the 20th century. The great changes which had happened during the 20th century to the world, and affected the area on Ćićarija as well, caused many significant changes in the way of life of the local inhabitants. As one of its specificities, Žejane stand out with its particular language and preservation of that language which belongs to Žejane due to its spatial and social isolation.

Ključne riječi: Ćićarija, Žejane, Vlasi, svakodnevni život, dvadeseto stoljeće, usmena povijest

Key words: Ćićarija, Žejane, Vlachs, everyday life, 20th century, oral history

Uvod

Za malene ruralne zajednice sve je veći interes i u znanstvenim krugovima. Etnolozi,¹ sociolozi, antropolozi, demografi, a u posljednje vrijeme i povjesničari,² bave se istraživanjima svakodnevice seoskih obitelji.³ „Te pojedinačne priče o teškom ili lagodnom djetinjstvu, radu, vjeri, obitelji i prijateljima, o onom malom svijetu jednako anonimnih pojedinaca, u kojem se netko kretao, govore tek o njegovom/njenom životu.“⁴ Međutim, kada se prikupi više tih priča, uz uvjet da su ih ispričali pripadnici iste društvene skupine iz istoga zemljopisnog područja, one postaju ogledalo društvenih procesa u određenom razdoblju na određenom prostoru. Jedan takav profil daje nam i primjena te metode na malo istarsko selo Žejane.

Selo Žejane nalazi se tridesetak kilometara zapadno od Opatije na Čićariji, u tzv. Opatijskom krasu.⁵ Specifičnost je toga planinskog sela smještenoga na 618 metara nadmorske visine govor njegovih stanovnika.

- 1 Danas je istraživanje svakodnevnoga života sastavni dio nekih znanosti kao što su etnologija, demografija, antropologija, sociologija i povijest. Etnološka istraživanja na temu svakodnevnoga života prvi je poduzeo Antun Radić u svojem kapitalnom djelu „Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu“, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, II, 1897., 1-88. On je ujedno izradio i opsežan i sustavan upitnik po kojem su još desetljećima obavljana istraživanja. Na temu obitelji nezaobilazna su djela etnologa Jasne Čapo Žmegač (Jasna Čapo Žmegač et al., *Etnografija, svagdan i blagdan hrvatskog puka*, Zagreb 1998.; ista, „Pogled etnologa na proučavanje kvantitativne građe o kućanstvima“, *Narodna umjetnost*, 27, 1990., 50-61; ista, „Konstrukcija modela obitelji u Europi i povijest obitelji u Hrvatskoj“, *Narodna umjetnost*, 33, 2, 1996., 179-196), Dunje Rihtman Auguštin (*Struktura tradicijskog mišljenja*, Zagreb 1984.; ista, „O slugama u zadruzi ili o jednom periodu“, *Naše teme*, 33 (10), 1989., 2683-2687), Vesne Konstantinović-Čulinović (npr. „Etno-sociološke karakteristike narodnog života na Petrovoj gori i oko nje“, *Stimpozij o Petrovoj gori*, Zagreb 1972., 213-234; ista, „Procesi društvenog razvoja u selu Zaile na Papuku“, *Zbornik za narodni život i običaje*, 49, 1983., 151-171), Milovana Gavazzija („The Extended family in South eastern Europe“, *Journal of Family History*, 7, 1982., 89-102) i socijalnoga antropologa Vere Stein Erlich (*Jugoslavenska porodica u transformaciji, studija o tri stotine sela*, Zagreb 1971.). To je samo manji izbor iz opsežne etnološke literature o obitelji.
- 2 Prije Suzane Leček tom su se temom (seljačkih obitelji) bavili povjesničari koje je uglavnom zanimala pravna regulacija problema zadruga Dragutin Pavličević (*Hrvatske kućne zadruge*, I, Zagreb 1989.) i Igor Karaman („Tradicionalne seoske institucije u procesima modernizacije“, *Naše teme*, 33 (10), 2635-2652).
- 3 O odnosima tih znanosti vidi u: Jasna Čapo, „Etnologija između demografije i socijalne historije“, *Etnološka tribina*, 11, 1988., 5-16; Olga Supek, „Kulturna antropologija i socijalna historiografija“, *Etnološka tribina*, 11, 1988., 17-23; Eugene A. Hammel, „Odnosi među etnografijom, etnologijom, povijesti i demografijom“, *Narodna umjetnost*, 21, 1984., 77-84; Mirjana Gross, „Susret historije i antropologije“, *Narodna umjetnost*, 33/2, 1996., 71-86; Zoran Čiča, „Etnologija, antropologije“, *Etnološka tribina*, 16, 1993., 47-55.
- 4 Suzana Leček, „Seljačka obitelj u Hrvatskoj 1918. – 1960. Metoda usmene povijesti (oral history)“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 29, 1996., 249.
- 5 Pripadnost Žejana Opatijskom krasu evidentna je budući da je potvrđuju i sami stanovnici Žejana. Naime, Opatijski kras obuhvaća sela koja se nalaze sjeverozapadno od Opatije na Čićariji. Pripadaju mu sela Žejane, Vele i Male Mune, Zvoneče, Brešča, Veli i Mali Brgrad, Permani, Lipa, Rupa, Šapjane, Brdce, Pasjak, Zaluki, Mučići i Rukavac, a s područja bivše Općine Rijeka sela Lisac, Klana, Studena, Škalnica i Breza. Kazivači su sami rekli da pripadaju Opatijskom krasu te da nisu Čići (stanovnici Čićarije). Jedan od njih je izjavio: „Nismo Čići ni Brkini, mi smo jušto na konfini“, što bi značilo da ne pripadaju ni susjednoj slovenskoj pokrajini Brkini ni Čićariji, već da su granični (prijelazni) teritorij. To područje granice (konfina) ne obuhvaća sela Kastavštine (u koja se zbog etnoloških karakteristika uvrštavaju i sela Jušići, Puži, Jurdani, Kučeli i Bregi, a koja bi po svojem geografskom određenju trebala pripadati u to granično područje). O određenju Opatijskoga krasa vidi i u: Beata Gotthardi Pavlovsky, „Uvod u etnografski prikaz sela Opatijskog krasa“, *Liburnijske teme*, V, 1983., 157.

Naime, svi Žejanci su do prije tridesetak godina govorili žejanskim jezikom, koji svjedoči o njihovom vlaškom podrijetlu. Danas je broj njegovih govornika, prema procjenama istraživača, sveden na 53 od ukupno 134 stanovnika Žejana (39 %, stanje 2010.). Pretežno su to sredovječni ili stariji ljudi.⁶ Jezikom koji je sličan žejanskom govori se i u selima oko Šušnjevice (Sušnjevice), u istočnom dijelu istarskoga poluotoka, oko Čepičkoga polja.

Kroz usmene iskaze koji su osim u samom selu, prikupljeni i u Kastvu, Matuljima, Opatiji i Lovranu, mjestima gdje su kazivači podrijetlom iz Žejana nastanjeni, pokušali smo doći do preciznih informacija o svakodnevnom životu toga stanovništva tijekom dvadesetoga stoljeća.⁷ Raspon godišta kazivača je od 1930. do 1978. godišta. Kazivači stariji od Drage Sankovića nisu bili spremni za razgovor, a neki od najstarijih kazivača su u međuvremenu i umrli.⁸ Uz njihove usmene iskaze koristili smo se svom dostupnom literaturom, kao i arhivskim izvorima iz Hrvatskoga državnog arhiva. Unatoč tome što ova metoda ima već poznate slabosti, ona je u principu nezamjenjiva za proučavanje povijesti seoskoga stanovništva, koje samo ne ostavlja pisanoga traga za sobom, a o kojemu najčešće pišu drugi, tj. pripadnici školovane elite, „često neobjektivno, tendenciozno, a svakako nepotpuno“, kako navodi Suzana Leček.⁹ Kod nas se, među povjesničarima, tom metodom u istraživanju služila uglavnom ta autorica. Njezin smo model istraživanja primijenili u svojem radu.¹⁰

Morali smo pritom kreirati jasna pitanja i postaviti ih u logičan sklop. Pri ispitivanju susreli smo se s tipičnim problemima, kao što je nepouzdanost sjećanja, prilagođavanje onome što ispitivač očekuje, selekcija pitanja na koja se odgovara, diskrecijski problem zalaženja u intiman život pojedinca. Unatoč tome, vrijednost usmene povijesti je neizmjerena i neosporna: jedini

6 Vidi o tome na www.vlaski-zejanski.com.

7 Kazivači su bili Ivanka Sonja Doričić Bačić (1949.) iz Opatije, Robert Doričić (1978.) iz Lovrana, Cvetko Rado Doričić (1941.) iz Matulja, Mauro Edi Doričić (1954.) iz Žejana, Adrijana Gabriš rod. Stambulić (1965.) iz Kastva, Davorka Stambulić (1950.) iz Žejana, Marija Doričić rod. Stambulić (1940.) iz Žejana, Mauro Doričić (1964.) iz Žejana, Vilim Sanković (1949.) iz Žejana, Drago Sanković (1930.) iz Žejana, Viktor Doričić (1937.) iz Žejana i Željko Doričić (1954.) iz Žejana. Posebnu zahvalnost dugujemo gospodinu Robertu Doričiću koji nam je organizirao razgovore s kazivačima.

8 Razgovori su vođeni u ljeto 2013. te su transkribirani, a transkript se nalazi kod autora članka.

9 Suzana Leček, „Struktura seljačke obitelji Prigorja i Hrvatskog zagorja (1918. – 1941.)“, *Časopis za suvremenu povijest*, 31/2, 1999., 284.

10 Isto, 279–305; ista, „'A mi smo kak su stari rekli': mladi u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata“, *Etnološka tribina*, 29/23, 1999., 231–246; ista, „Nisu dali gospodaru 'z ruk...': starost u prigrorskim i zagorskim selima između dva svjetska rata“, *Etnološka tribina*, 30/23, 2000., 25–47; ista, „Usmena povijest – povijest ili etnologija? Mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa“, *Časopis za suvremenu povijest*, 33/1, 2001., 149–154; ista, *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918. – 1941.*, Zagreb 2003.

je izvor za neka pitanja iz prošlosti, ne samo mentaliteta, nego i ona koja se naizgled mogu dobiti iz drugih izvora, što samo potvrđuje staro načelo da je nužno svaki podatak provjeriti iz što više izvora. Usmena je povijest stoga nezaobilazan izvor za povijest dvadesetoga stoljeća. Ona popunjava praznine koje arhivsko gradivo, dakako, ne može popuniti, posebno pri istraživanju prošlosti malih ljudi, za koje su pisana svjedočanstva vrlo rijetka. U svakom životu skriva se mnogo više za suvremenost važne prošlosti no što to pojedinac može shvatiti. Treba također kazati da „odlaskom“ svakoga kazivača gubimo jedan dio povijesti te nam je stoga od iznimne važnosti prikupiti što je moguće više informacija od kazivača. Zadaća je svakoga povjesničara uzdignuti do svijesti činjenicu da se u povijesti svakoga života krije i svjetska povijest. Kolikogod zvučalo preuzetnim, činjenica je da su pojedinačne ljudske povijesti dio ukupne svjetske političke povijesti, da i ne govorimo o povijesti svakidašnjice i kompleksnijem razumijevanju nekoga povijesnog trenutka. Historiografijom, naime, bez obzira je li riječ o nacionalnoj ili svjetskoj, predominantno vladaju političke povijesti temeljnih društvenih struktura i izvora društvene moći, a one bez integriranja detalja „malih povijesti“ ne sežu dalje od krokija. Povijest kao klasična događajnica, prepuna velikih imena i krupnih zbivanja koja markiraju povijest, uvijek nas drži na površini komplicirane povijesne dinamike, često ignorirajući svoje „sitne“ supkulturalne i supstratumske sastavnice.¹¹

Ovaj rad je zamišljen i koncipiran kao studija slučaja (*case study*) jer se provodio među pripadnicima jedne seoske zajednice. Osnovni je istraživački cilj rada ustanoviti preko iskaza kazivača i pomoću arhivske građe iz Hrvatskoga državnog arhiva koliko su globalne promjene utjecale na promjenu svakodnevice toga ćićarijskog naselja, odnosno koliko je promjena svakodnevice stanovnika Žejana utjecala na očuvanje njihova identiteta kao posebne jezične grupe. Rad se temelji na proučavanju kulturnih (povijesnih, demografskih, etnografskih, jezičnih) obilježja uz pomoć sinkronijskoga i dijakronijskoga pristupa. Kroz poglavlja o naseljavanju Vlaha u Žejane, o demografskoj strukturi naselja (i o migracijama), o obiteljskoj strukturi u Žejanama, o privrednom i kulturno-umjetničkom životu naselja i o jezičnim osobitostima Žejana pokušat ćemo razumjeti koliko su promjene koje su se dogodile u dvadesetom stoljeću izmijenile život toga sela na Ćićariji.

---

11 O usmenoj povijesti vidi na www.oralhistory.org i na www.ohs.org.uk.

Podaci o dolasku Vlaha u Žejane

Ana Legac u svojem tekstu o jezičnoj posebnosti Žejana napominje da se selo spominje već u 14. stoljeću (u Rašporskom urbaru iz 1394. kao naselje *Xiana*),¹² ali da nije poznato da su u to vrijeme u njemu bili naseljeni Vlasi.¹³ Selo je tada imalo 10 selišta. Evidentno je da je naselje u to vrijeme potpadalo pod Rašporski kapetanat, odnosno pod Mletačku Republiku koja je posjed stekla nakon što ga je Ana Gorička založila za 4.000 dukata, odnosno od 1398. za još 7.500 dukata. Grad Rašpor s okolnim selima prodan je Veneciji 1402. za 20.000 dukata. Rašporski kapetanat osiguravao je mletačke posjede u Istri. Rašporskom feudu su pripadala sela Račja Vas, Trstenik, Slum, Brest, Kropinjak, Podgorje, Dane, Brgudac, Lanišće, Prapoće, Podgaće, Jelovice, Novaki, Vodice, Vele i Male Mune i Žejane. Tijekom 15. i 16. stoljeća posljednjih šest sela zauzimaju Habsburgovci. Zanimljivi su izvještaji rašporskih kapetana iz kojih saznajemo da je to područje uz mletačko-austrijsku granicu stalno bilo izloženo ratnim razaranja, uništavanjima i pljačkanjima, koja su se posebno intenzivirala u vrijeme austrijsko-mletačkih ratova.¹⁴

Prvi podaci o dolasku Vlaha¹⁵ na područje sjevernoga Jadrana potječu iz srednjega vijeka. Prvi pouzdani podaci o doseljavanju Vlaha na područje Ćićarije i otoka Krka su skraja 15. i početka 16. stoljeća. Oni su tada vrlo vjerojatno došli izmiješani s Hrvatima iz područja Dalmacije i Hrvatskoga primorja. Tada je Istru zahvatila epidemija kuge pa su velika područja ostala gotovo bez stanovnika. Venecija i Austrija naselile su na ta zemljišta Vlahe. Vlaška se prezimena u Žejanama javljaju relativno rano, u urbaru iz 1574. godine (Rogutić, Sanković, Stambulić, Škropić i Čurčić) te u urbaru iz 1619. (Janković, Justinović, Marmilić i Tomaš), što znači da su prvi Vlasi sasvim

12 Slaven Bertoša, *Rašpor i Rašporski kapetanat. Povijesni pregled*, Pazin 2005., 107.

13 Ana Legac, „O jezičnoj posebnosti Žejana“, *Liburnijske teme*, V, 1983., 151-153.

14 Bertoša, *Rašpor i Rašporski kapetanat. Povijesni pregled*.

15 Vlah se kao pojam koristio na širokom području na cijelom Jadranu. Starosjedilačko hrvatsko stanovništvo njime je nazivalo došljake iz unutrašnjosti bez obzira na njihov etnicitet. U Istri su Vlasi označavali stanovništvo koje je naseljeno nakon 15. stoljeća, odnosno koje se razlikovalo od Bezaka koji su bili staro slavonsko i hrvatsko stanovništvo te su govorili čakavštinom. Bježeći pred Osmanlijama velik je broj ljudi nevlaskoga podrijetla pristigao na područje Istre, ali su nazivani Vlasima. Pravi Vlasi, koje su povjesničari, etnolozi i suvremenici nazivali i Rumerima, a kasnije i Istrorumunjima, bili su nastanjeni samo na nekim područjima Istre, a među njih pripadaju i male zone gdje se danas govori vlaški jezik, odnosno Žejane i pojedina sela oko Čepićkoga polja. Danijela Katunar, „Istrorumunji – jezik i zajednica“, *Diskrepancija*, siječanj 2008., sv. 9, br. 13, 82-83. O Vlasima i odnosu Vlaha i Bezaka u Istri vidi najbolje u Sandi Blagonić, „Prilog etnohistoriji (sub)etničkih skupina Vlaha i Bezaka u Istri“, *Problemi sjevernog Jadrana*, 9, 2008., 101-131. Za čitavo jadransko područje treba vidjeti Zef Mirdita, *Vlasi u historiografiji*, Zagreb 2004.; isti, „Vlasi, polinomičan narod“, *Povijesni prilozi*, 33, 2007., 249-269.

sigurno stigli prije 1574. godine.¹⁶ August Kovačec smatra da su Vlasi na područje Žejana naseljeni između 1510. i 1525. te da su njihovo naseljavanje potaknuli Frankopani. O podrijetlu njihovih prezimena on piše ovako: „Prezimana Istrorumunja redovito su hrvatska (Glavić, Jurman, Kovač, Uković, Doričić i dr.). Samo iznimno poneko prezime pokazuje jasnu balkansku provenijenciju (Žejane: Stambulić). Vlaški značaj drugih istrorumunjskih prezimena izvodi se ponajprije i iz njihove geografske distribucije u Dalmaciji i drugdje (Žejane: Sanković, dolazi također u okolici Benkovca, Kostajnice, Brušana u Lici i dr.; Žejane: Marmilić/Marmelić, dolazi također u kutin-skom kraju). Prezimana kao Doričić, Uković i dr. ne mogu se ni po jezičnim značajkama ni prema geografskoj distribuciji povezati s tom skupinom.“¹⁷

Predaje o doseljavanju Žejanaca u Žejane postoje i kod lokalnoga stanovništva. Međutim, te legende su uglavnom vezane za lokalno područje. Ivanka Sonja Doričić ispričala je predaju o tome kako su se doselili Žejanci na područje današnjih Žejana. Naime, „prije pet stotina godina naši su preci bježali i došli na brdo Šiju iznad današnjih Žejana. Nakon toga su se spustili radi nedostatka vode (žeđi) na položaj Vrh sela, a potom u dolinu na mjesto današnjeg sela. Zbog žeđi koja ih je nagnala da se spuste u dolinu gdje su im bili dostupni obližnji izvori selo je ime dobilo, Žejane.“ Čini se da druga tradicija nije sačuvana. Adrijana Gabriš prisjeća se kako su pojedinci osjećali različitost unatoč tome što nisu postojale legende ili tradicijske priče o doseljavanju na područje Žejana. Za sebe kaže: „Ja osjećam da smo negdje drugdje pripadali, da mi imamo neko drugo podrijetlo. Međutim, ne znam od kuda smo. Ja osjećam tu različitost između nas i ostalih stanovnika Čićarije.“ Takav je stav većine Žejanaca.

O Vlasima na području Žejana pisalo je do današnjih dana mnogo autora. Kao Čiće ih prvi spominje Johann Weikhard von Valvasor u 17. stoljeću¹⁸, no njihovo intenzivnije opisivanje započinje u 19. stoljeću. Povjesničar Pietro Kandler 1842. spominje u Čićariji zemlju Čića i romanski ili vlaški jezik.¹⁹ Na postojanje Vlaha ukazao je i Antonio Covaz u prvom broju tršćanskoga časopisa *L'Istria* iz 1846.²⁰ Već 1857. dolaze u Istru prvi rumunjski stručnjaci koji ih vrlo brzo počinju proglašavati Rumunjima. Od

16 Lujko Margetić, „Makso Pelosa i Mune“, *Liburnijske teme*, X, 1996., 102.

17 August Kovačec, „Neki apelativi i vlastita imena istrorumunjskog podrijetla u središnjoj Istri“ (dalje: „Neki apelativi i vlastita imena“), *Folia onomastica Croatica*, 4, 1995., 77-78.

18 Janez Vajkard Valvasor, *Slava vojvodine Kranjske*, izbrana poglavlja, Ljubljana 1994.

19 Pietro Kandler, *Memorie di un Viaggio pittoresco nel Littorale Austriaco*, Trieste 1842.

20 Antonio Covaz, „Dei Rimigliani o Vlaha d'Istria“, *L'Istria*, 1, 1846.

1918. počinje prevladavati naziv Istrorumunji, koji ne odgovara etničkom podrijetlu stanovnika Žejana i sela oko Čepićkoga polja. Nakon rata istraživanja su poduzimali August Kovačec,²¹ Goran Filipi,²² Josip Milićević,²³ Ion Vladutiu,²⁴ Ana Legac,²⁵ Radu Flora,²⁶ Danijela Katunar,²⁷ Daria Jadreškić,²⁸ Zvezdana Vrzić²⁹ i Robert Doričić³⁰ te je svaki od ovih znanstvenika i stručnjaka pridonio isticanju specifičnosti Žejana i žejanskoga jezika. Najveći se broj radova odnosio upravo na jezik pa su stoga i istraživači u najvećem broju slučajeva bili romanisti, lingvisti i kroatisti.

Dvadeseto stoljeće je stoljeće velikih promjena u Europi i u svijetu. Te su se promjene odrazile i na najmanje seoske zajednice. Tako je i žejanska zajednica u tom stoljeću, nakon četiri stoljeća kontinuirana razvoja bez prevelikih promjena u načinu života i kontakata s okolnim svijetom, u potpunosti promijenila životne navike i svakodnevnicu. Te su promjene značajno utjecale na njezin životni standard, ali i na zaboravljanje i zanemarivanje nekadašnjih vrijednosti, običaja i oblika života. Stoga su sjećanja sugovornika s kojima su obavljani razgovori od presudnoga značaja za očuvanje memorije na tu nekadašnju svakodnevnicu barem u takvom obliku. Ovaj je rad podijeljen u nekoliko tematskih cjelina od kojih je svaka pojedinačno vezana za neki od aspekata.

Demografska slika Žejana

Promatrajući demografski razvitak Žejana moguće je ustanoviti da je i ovo selo, kao i sva ostala na Ćićariji, u 20. stoljeću izgubilo veći dio svojega stanovništva. Naime, od početka toga stoljeća, kada je broj Žejanaca iznosio 601, u 21. stoljeću na posljednjem je popisu stanovništva u Žejanama obitavala svega 131 osoba. Ipak, Žejane, uz Vele i Male Mune, predstavljaju

21 Vidi npr. August Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pula 1998.; isti, „Neki apelativi i vlastita imena“, 75-87.

22 Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas*, Pula 2004.

23 Josip Milićević, „Rumeri a ne Istrorumunji“, *Liburnijske teme*, 9, 1996., 93-98.

24 Ion Vladutiu, „La situation ethnographique actuelle des Istrorumains“, *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije*, Ljubljana 1987., 62-77. Autor u tekstu donosi informacije o Istrorumunjima u Šušnjevići, Letaju, Novoj Vasi i Žejanama te ih pokušava okarakterizirati kao potomke Dakorumunja.

25 Legac, „O jezičnoj posebnosti Žejana“, 151-153.

26 Radu Flora, „Prilog poznavanju klasifikacije istrorumunskog“, *Južnoslovenski filolog*, XXV, 1961.-1962.

27 Katunar, „Istrorumunji – jezik i zajednica“, 81-93.

28 Daria Jadreškić, „Istrorumunji i istrorumunjski“, *Klepsidra*, 1, 2007., 2, 181-203.

29 *Neka nu me uci... Da me ne zaboraviš... So you don't forget me...: fotografski zapisi života Šušnjevice i okolice i Žejana. Iz digitalne arhive projekta 'Očuvanje vlašskog i žejanskog jezika'*, ur. Zvezdana Vrzić, Rijeka 2012.

30 Robert Doričić, *Ne ponovilo se – Komemoracija povodom stradavanja sela Vele Mune, Male Mune i Žejane 5. svibnja 1944.* (dalje: *Ne ponovilo se*), Vele Mune – Male Mune – Žejane 2013.

naseljenija mjesta na Čićariji. U susjednoj općini Lanišće demografski pad stanovništva kroz 20. stoljeće je, što zbog loših prometnih veza, što zbog loše infrastrukture, a što zbog stradanja u Drugom svjetskom ratu, kudikamo veći nego što je to slučaj sa Žejanama.³¹ Kontinuirani pad stanovništva zabilježen je između 1900. i 2011. Taj pad je drastično ubrzan u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća zbog povezivanja Žejana s okolnim većim gradovima (Opatijom i Rijekom) javnim prijevozom koji je omogućivao Žejancima da se zapošljavaju i izvan Žejana i da izvan Žejana pronalaze svoj novi dom. Emigriranje izvan zemlje bilo je zabilježeno i prije početka 20. stoljeća, pa i od kraja 19. stoljeća, a iznimno je učestalo između 1945. i 1958., kada je mnogo Žejanaca ilegalno otišlo u europske i izvaneuropske zemlje pritisnuto lošim ekonomskim stanjem.

Naselje	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Žejane	505	546	531	565	601	596	547	540	511	494	383	379	250	189	141	131

Podaci o broju stanovnika u Žejanama između 1857. i 2011. godine³²

O odlascima u emigraciju govorili su i sami kazivači osvrćući se na prvu emigraciju, koja je bila potkraj 19. i početkom 20. stoljeća te u vrijeme fašističke vlasti, i na drugu emigraciju, nakon Drugoga svjetskog rata. Ivanka Doričić govori o obitelji svojega oca u kojoj je bilo osmero braće i sestara. Od toga je dvoje braće bilo u Australiji. Jedan od njih otišao je u Australiju 1929., da bi se 1936. vratio po obitelj. Taj je radio u rudniku zlata. I otac Cvetka Doričića otišao je, nakon rada na gradnji opatijskih hotela između 1903. i 1906., zbog teške financijske situacije u Ameriku. Zaradio je novac za put vlakom do francuske luke Le Havre, a potom parobrodom do Amerike. Godine 1907. otišao je u Pennsylvaniju, gdje je već bio njegov mlađi brat koji je tamo bio došao „zato jer su tamo već bili neki ljudi iz Muna“. Iz Pennsylvanije otišao je u Seattle i ondje se zaposlio na izvlačenju trupaca iz šume. Ostao je ondje 16 godina te se na početku 1920. vratio kući i tada se oženio. Drago Sanković se prisjeća kako je njegov otac otišao u Argentinu i kako se vratio kući tek kada je Drago imao 18 godina. „Se je mama delala, karbun u Rijeci je prodavala, a pomagala su joj dva

31 Nakon Drugoga svjetskog rata pad broja stanovnika u Općini Lanišće bio je vrlo intenzivan. Tako je u popisu iz 1948. na području današnje Općine Lanišće živjelo 2.235 stanovnika, 1953. 2.698, 1961. 1.715, 1971. 927, 1981. 624, 1991. 492, a 2001. 398 stanovnika. (Vidi Ivan Zupanc, „Demogeografski razvoj Istre od 1945. do 2001.“, *Hrvatski geografski glasnik*, 66/1, 2004., 71.)

32 Sanja Prebilić, „Depopulacija naselja Opatijskog krasa“, *Liburnijske teme*, V, 1983., 120; www.dzs.hr; *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991.*, *Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb 1992.

strica. Ja sam bil najmlađi. Otac je bil u Argentini kad sam se rodil. Sjećam se kad se vratio doma da je pred njega šla kćer u riječkoj luci, a on je mislil da je žena. Pisa je mami ako ćemo tamo doći (u Argentinu, op. a.), ali ona ni htjela, već da on dođe doma. Za vrime rata nije ni pisal par let.“ Iz iskaza je jasno vidljivo da su odlasci u emigraciju u prvom valu, dakle između kraja 19. stoljeća i 1941., bili usmjereni prema svim svjetskim zemljama, ovisno o tome gdje je tko mogao pronaći posao. Dakako, svi su odlazili onamo gdje su imali mogućnosti pronalaženja posla, a to je uvelike ovisilo o tome jesu li ondje imali već svoje rođake, prijatelje ili suseljanae koji su im mogli pomoći da se snađu. Radilo se o tzv. lančanim migracijama. Najteže je bilo onima koji su odlazili onamo gdje nisu imali nikoga. Jedan dio emigranata, posebno oni koji su uspjeli nakon nekoliko godina rada sa sobom odvesti i svoju obitelj, ostali su zauvijek u inozemstvu, a njihova su djeca, barem još u prvoj generaciji, održavala veze sa starim krajem. Drugi, koji nisu imali sreću da se vrate kući i da sa sobom povedu svoje obitelji, vratili bi se nakon dugogodišnjega izbjivanja u Žejane i tamo, ovisno o tome koliko su imali godina i novca, započinjali novi ili nastavljali stari život.

Za vrijeme Drugoga svjetskog rata Žejane su, zajedno s Velim i Malim Munama, uništene u potpunosti, a stanovništvo je otišlo u izbjeglištvo u okolna slovenska i hrvatska naselja. Od kraja 1943. Vele i Male Mune te Žejane nalazile su se u sastavu Operativne zone Jadransko primorje, teritorijalne jedinice ustrojene od strane njemačke vojske. U to vrijeme na području Čićarije jača antifašistički pokret pa je njemačka vojska nastojala zastrašiti lokalno stanovništvo da ne bi pristupalo partizanskim postrojbama. U jednoj od akcija njemačke vojske, 8. veljače 1944. u njemačke je radne logore³³ odvedeno 118 muškaraca iz Velih i Malih Muna te Žejana, a u sljedećim mjesecima odvedeno je još više djevojaka.³⁴ O tim događajima govorio je Miho Sanković Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora. „Dana 8. II. 1944. g. Nijemci iz Šapjana i Podgrada te iz Rijeke, među

33 Takvih je akcija bilo i u Dalmaciji. O tome vidi u: Nikica Barić, „Wehrmacht, NDH, evakuacija, deportacija i prisilni rad stanovništva u Dalmaciji tijekom 1944. godine“, *Logori, zatvori i prisilni rad u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1941. – 1945., 1945. – 1951.*, zbornik radova, ur. Vladimir Geiger, Martina Grahek Ravančić, Marica Karakaš Obradov, Zagreb 2010., 111-132.

34 Prema podacima Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača na području Muna ubijene su 44 osobe i to njih 30 u logorima i 14 strijeljanjem. Istovremeno je na području Muna uhićeno od strane Nijemaca i Talijana 446 osoba. (Hrvatski državni arhiv [dalje: HDA], Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, kutija 41, 2624/45, okrug Istra, kotar Opatija). Prema poimeničnom popisu s područja Velih Muna u logore u Njemačkoj i Italiji odvedeno je 87 osoba, s područja Malih Muna 48 osoba, a s područja Žejana 93 osobe. HDA, ZKRZ-Zh, kutija 357, 25543/45.

kojima je bilo i fašista, došli su u naše selo. Oni su često i prije dolazili, ali nisu nikada dirali narod, osim što su popljačkali razne stvari. Tog dana su sakupili sav narod i odvojili ga u dvije grupe. Narodu nije bilo jasno što se događa sve dok jednu grupu nisu odveli sobom. Tek onda se vidilo da su uhapšeni. (...) Svi su odvedeni na Rijeku. Nakon nekoliko dana otpremljeni su u Njemačku u logore, odakle su se vratili svi osim žrtve pod brojem 61 (Ivan Stambulić, r. 1921.).³⁵ „Dana 26. III. 1944. nakon što su bili u Velim i Malim Munama, Nijemci iz Šapjana i Podgrada, među njima i fašisti, pod komandom kapetana Fischera, starog oko 30 g., došli su u naše selo. Sakupili su narod, zatim ga odvojili u grupe. Pojedine grupe mučili su i strašili na razne načine. U selu su zapalili kuće: Stambulić Andrije, rođj. 1901., Sanković Ane, rođj. 1891., te Sanković Andrije, rođj. 1900. g. Tom prilikom uhapsili su i odveli sa sobom žrtve navedene pod brojem 51 i 53 (Ante Stambulić, r. 1901. g. i Ivan Stambulić, r. 1903. g.). O njima se nikada ništa ne zna, te se misli da su ubijeni u Ilirskoj Bistrici.“³⁶ Jedna od većih akcija, operacija Braunschweig, započela je 25. travnja 1944. Nijemci su prije uništavanja Žejana prošli kroz naselje 27. travnja i tom su prilikom ubili Antona Sankovića, rođ. 1891., i Franju Sankovića, rođ. 1929., a uhitili još 14 osoba,

35 U Njemačku su tom prilikom deportirane ove osobe: Ivan Marmilić, r. 1905., Ante Sanković, r. 1911., Mate Sanković, r. 1921., Ivan Doričić, r. 1898., Franjo Marmilić, r. 1913., Josip Doričić, r. 1900., Josip Doričić, r. 1927., Mate Marmilić, r. 1927., Ante Doričić, r. 1903., Franjo Sanković, r. 1914., Antin Sanković, r. 1903., Milan Sanković, r. 1911., Ivan Marmilić, r. 1921., Ivan Doričić, r. 1911., Miho Turković, r. 1899., Ivan Marmilić, r. 1928., Franjo Turković, r. 1925., Ante Doričić, r. 1914., Franjo Doričić, r. 1925., Mate Turković, r. 1924., Mate Stambulić, r. 1906., Miho Doričić, r. 1900., Franjo Marmilić, r. 1911., Josip Stambulić, r. 1925., Mate Sanković, r. 1904., Antin Sanković, r. 1920., Josip Rogutić, r. 1898., Anton Pelozo, r. 1903., Franjo Sanković, r. 1910., Josip Doričić, r. 1910., Anton Doričić, r. 1907., Ivan Sanković, r. 1907., Franjo Sanković, r. 1924., Miho Doričić, r. 1927., Miho Doričić, r. 1904., Ivan Doričić, r. 1923., Ivan Pelozo, r. 1910., Mate Stambulić, r. 1906., Anton Stambulić, r. 1901., Drago Stambulić, r. 1920., Miho Doričić, r. 1898., Ivan Sanković, r. 1905., Mate Sanković, r. 1903., Antun Marmilić, r. 1921., Ivan Stambulić, r. 1921., Vladimir Sanković, r. 1926., Mate Sanković, r. 1904., Anton Doričić, r. 1904., Antun Doričić, r. 1927., Ivan Doričić, r. 1912., Miho Doričić, r. 1905., Ivan Doričić, r. 1908., Andrija Stambulić, r. 1903., Antun Turković, r. 1906., Franjo Stambulić, r. 1913., Ivan Sanković, r. 1902., Berto Marmilić, r. 1922., Miho Sanković, r. 1906., Ivan Sanković, r. 1915. Ivan Doričić, r. 1899., Mate Doričić, r. 1905., Josip Doričić, r. 1928., Josip Pelozo, r. 1895., Josip Turković, r. 1904., Andrija Sanković, r. 1900., Anton Sanković, r. 1928., Marija Sanković, r. 1925. Još prije veljače u logore su internirani i: Ivan Sanković, r. 1908., 5. listopada 1943., Ivan Sanković, r. 1923., 8. rujna 1943., Josip Sanković, r. 1921. (?), Anton Sanković, r. 1926., u travnju 1943. i Miho Doričić, r. 1900., 5. listopada 1943. (HDA, ZKRZ-Zh, kutija 357, 25543/45.) Prije tih događaja u Italiju su internirane ove osobe: u Aquilu: Anton Sanković, r. 1911., Ivan Sanković, r. 1906., Miho Turković, r. 1899., Josip Sanković, r. 1908., Josip Marmilić, r. 1912., Franjo Marmilić, r. 1911., Ivan Turković, r. 1908., Blaž Stambulić, r. 1896., Andre Stambulić, r. 1898., Ivan Sanković, r. 1909., Franjo Sanković, r. 1910.; u Pistoii: Antun Doričić, r. 1907., Ivan Stambulić, r. 1899., Miho Sanković, r. 1907., Ivan Pelozo, r. 1910., Andrija Stambulić, r. 1914., Miho Doričić, r. 1898., Josip Sanković, r. 1912., Ivan Doričić, r. 1912., Ivan Doričić, r. 1908., Ivan Marmilić, r. 1912., Ivan Sanković, r. 1911.; u Aversu: Mate Stambulić, r. 1898., Ivan Doričić, r. 1899., Ivan Doričić, r. 1898. i Mate Stambulić, r. 1915. HDA, ZKRZ – Zh, kutija 405, 31627/45.

36 HDA, ZKRZ-Zh, kutija 357, 25543/45.

prema iskazu koji je dao Miho Sanković Zemaljskoj komisiji 1945. godine.³⁷ Nijemci su krajem travnja uništili selo Lipu nedaleko od Žejana, a potom su 5. svibnja 1944. spalili Žejane, Vele i Male Mune.³⁸ U Žejanama je toga dana spaljeno 89 kuća i 84 gospodarska objekta, dok je u Velim i Malim Munama spaljeno i uništeno još više objekata (prema podacima Zemaljske komisije u Velim Munama je uništena imovina 141 osobe [kuće, štale, šupe i svinjci], s područja Malih Muna uništena je imovina 100 osoba, a s područja Žejana imovina 97 osoba).³⁹ U Drugom svjetskom ratu stradala je i crkva svetoga Andrije u Žejanama, koja je kao ruševina stajala do 1993. godine. O stradanjima sela postoje različiti podaci, ali je činjenica da su bila u potpunosti uništena. Samoga stradanja prisjećaju se svi tadašnji stanovnici Žejana, ali i mlađe generacije kojima su stariji prenosili svoja sjećanja. Animositet prema njemačkim nacistima prisutan je i kod mlađe generacije. Protjerani stanovnici Žejana pronašli su utočište u Starodu, Račicama, Podgradu, Pasjaku, Šapjanama, Zvoneću, Brešcima, Brgudu i drugdje. Marija Doričić se prisjeća kako je njezina obitelj bila prvo smještena u Podgradu, a potom da su otišli u Jušice, gdje su ostali skoro tri godine. Prisjeća se, kao i ostali, da su ljudi bili siromašni, ali da su im pomagali. Nakon progona stanovništva iz sela, u Žejanama je formiran kažnjenički logor Emma, a u Velim i Malim Munama radni logor. Odmah nakon završetka rata stanovništvo Žejana se počelo vraćati kućama te obnavljati uništeno selo. Država im je pomogla obnoviti srušene objekte, a stanovnici su Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje ratne štete dostavili popise uništenih kuća i inventara u njima. Manji dio stanovnika nije se vratio nakon rata svojim kućama, što zbog toga što su stradali

37 Tom su prilikom uhićeni: Antun Marmilić, r. 1906., Antun Marmilić, r. 1925., Vladimir Sanković, r. 1926., Ana Sanković, r. 1921., Andrija Stambulić, r. 1903., Ana Stambulić, r. 1924., Marija Sanković, r. 1925., Marija Turković, r. 1920., Miho Marmilić, r. 1900., Ivan Marmilić, r. 1928., Andrija Stambulić, r. 1898., Draga Pelozza, r. 1924., Marija Sanković, r. 1920., Jelka Sanković, r. 1929. Dana 5. svibnja 1944. uhićeni su i internirani još i Jelka Marmilić, r. 1929., i Mate Stambulić, r. 1906. HDA, ZKRZ-Zh, kutija 357, 25543/45.

38 Dana 5. svibnja 1944. u sedam sati ujutro došli su njemački vojnici pod zapovjedništvom satnika Fischera u sela Vele i Male Mune te Žejane. Prema pisanju Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora, „taj je zločinac naredio narodu, da svoje pokućstvo izbaci iz kuća kao i druge stvari, i to pod prijetnjom, da će svaki biti streljan ako se ne pokori zapovjedi. Nakon što su sve kuće ispražnjene u pomenutim selima, naredio je da se sela potpuno spale, i tako su nemilosrdno uništena navedena sela, koja su bila najveća i najljepša u istri. Tom zgodom izgorjele su 343 kuće, 298 štala, 96 šupa i 56 svinjskih staja, te je time šteta nanijeta od oko 38,000,000 predratnih lira. Tim zločinom narod je ostao bez krova na glavi i bez ičega čime bi mogao živjeti. Navodno su Nijemci i Čerkezi pohapsili prije toga tijekom 1944. 87 mještana iz Velih Muna, 48 mještana Malih Muna i 93 osobe iz Žejana. U Žejanama su strijeljali i Jakova Sanković, Mariju Sanković, Antuna Sanković i Franju Sanković.“ Nakon paljenja i pljačke sela Nijemci su odveli sve preostale stanovnike, njih oko 640, prema procjeni Mihe Sankovića, u Podgrad. HDA, ZKRZ-Zh, kutija 357, 25543/45.

39 Uništeno je 86 kuća, 94 štale, 25 šupa i 7 svinjskih staja u Žejanama. HDA, ZKRZ-Zh, kutija 357, 25543/45.

u ratu, što zbog toga što su pronašli drugi smještaj ili se u izbjeglištvu priženili.⁴⁰

Drugi val emigracije iz Žejana uslijedio je nakon Drugoga svjetskog rata. Kako su u ratu Žejanci izgubili sva svoja imanja i kuće, život je nakon rata, što zbog opće teške ekonomske situacije, što zbog ratnih razaranja i obnove uništenoga sela, bio otežan. Zbog blizine talijanske granice mnogi su preko noći odlazili u emigraciju. Vilim Sanković tvrdi da je jedan od prvih koji je pobjegao u tom drugom valu bio njegov stric Drago. „Prebjegao je preko granice negdje kod Kopra 1951. Dobil si pržun ako bi te ulovili. Oni koji su pomagali izbjeglicama isto bi dobili pržun. Tada je pobjeglo dosta ljudi. Čak su bježala i djeca. To je trajalo do 1958. kada je autobus došao u Žejane, pa su ljudi počeli raditi u luci.“ Adrijana Gabriš se prisjeća kako su očevarat i njegove dvije sestre otišli u emigraciju. „Bježali su preko šume i došli su u Trst. Bratova žena je bježala s malim djetetom od pet godina, ali su nju uhvatili i vratili je. Ipak, kad joj je pomogao jedan čovjek iz Muna, uspjela je prijeći preko granice. Bili su zatim godinu dana u Italiji, a potom zajedno otišli u Australiju. On je bio građevinar, a poslije je tamo postao taksist. Sestre su otišle legalno s pasošima.“ Ljudi su odlazili preko noći, a da nikome nisu govorili o tome kamo idu. Rodbina bi o njihovom odlasku doznala ne našavši njihove kapute i cipele u ormarima. Ilegalne emigracije su završile kada su Žejanci pronašli posao u riječkoj luci, odnosno kada je lučki autobus 1958. počeo prevoziti radnike svakodnevno do luke i natrag.

Zbog teškoga života u Žejanama, odnosno zbog slabe prometne povezanosti, pripadnici su mlađih generacija koji nisu uspjeli dobiti posao u luci otišli iz Žejana u potrazi za boljim zaposlenjem i sigurnijom egzistencijom. Oni koji nisu otišli u inozemstvo spustili su se u veća naselja u podnožju Čićarije, odnosno Učke, ili su otišli u Rijeku i ondje se za stalno nastanili. Oni koji su ostali u Žejanama nisu mogli funkcionirati bez vlastita prijevoza te su radili u obližnjim gradovima (Opatija, Lovran, Rijeka), ali i u Trstu i Sloveniji, kao prodavači, obrtnici, djelatnici općinske uprave i slično.

Žejanska obitelj u dvadesetom stoljeću

Obitelj je oduvijek bila nukleus koji je bio potreban za funkcioniranje seoske zajednice. Dakako, obitelj i obiteljski život početkom 20. stoljeća značajno se razlikovao od obitelji početkom 21. stoljeća. Te su promjene posebno dobro

⁴⁰ Podaci o stradanju Žejana preuzeti su iz Doričić, *Ne ponovilo se* i Antun Giron, „Narodnooslobodilačka borba na Opatijskom krasu 1941. – 1945. godine“, *Liburnijske teme*, V, 1983., 88-91.

vidljive u seoskom miljeu, gdje su rodbinske veze mnogo jače od tih odnosa u gradu. Prema iskazima kazivača, obiteljske zajednice u Žejanama u prvoj polovici 20. stoljeća moguće je podijeliti u nekoliko kategorija. Prvu kategoriju predstavljaju složene i proširene obitelji koje su se sastojale od djedova i baka, roditelja i djece te eventualno braće od jednoga od roditelja. Drugu kategoriju obuhvaćaju obitelji koje su se sastojale samo od roditelja i djece, a treću kategoriju sačinjavaju nepotpune obitelji koje su bile bez jednoga od roditelja (bez oca ili bez majke). Ivanka Doričić ističe kako su baka i djed umrli prije njezina rođenja, 1941. i 1943., ali kako je s njom živjela gluho-nijema teta Ana Doričić koja se nikada nije udala iako je imala udvarača. Braća joj nisu dopustila da se uda smatrajući je defektnom. Otac je radio kao šumski radnik pa je majka bila često sama s tetom s kojom je obavljala sve kućanske poslove, poslove oko djece i poslove na polju. Budući da oca nije bilo često kod kuće, odnos između tete i majke bio je vrlo loš jer su njih dvije dijelile upravljanje kućanstvom. U kući Cvetka Doričića živjeli su majka, otac, teta (očeva sestra), djed (*nono*) i devetero djece (četiri muška i pet ženskih). Usprkos tome što je *nono* bio živ, on nije bio *kućegospodar*. Naime, *nono* je vrlo loše gospodario novcem pa je otac nakon rada u Opatiji i zarade u Americi došao kući i zasnovao obitelj nakon što je sanirao djedove dugove, kuću i štalu. Zanimljiv je slučaj Adrijane Gabriš rođene Stambulić. Ona se prisjeća kako su njezini roditelji nakon vjenčanja otišli živjeti zasebno usprkos tome što su njihovi roditelji živjeli u selu, što do toga vremena nije bilo uobičajeno. Ona kazuje kako je normalno bilo da mladi odu sami živjeti, a ako nisu bili stambeno situirani, plaćali su stanarinu kod obitelji kod koje su živjeli. U njezinoj obitelji otac je radio, a majka je brinula o svemu ostalom (npr. financijama, školovanju). Sličnu priču je ispričala i Marija Doričić, koja spominje da su ona i suprug otišli živjeti kao podstanari u Zvoneće u „popovu“ kuću jer nisu mogli napraviti vlastitu. „Svekar nam je rekao da je dobro da smo na kratko došli, ali što manje se vidimo da je to bolje.“ U obitelji Drage Sankovića majka je odlučivala o svemu budući da je otac otišao u Argentinu i nije ga bilo 18 godina. Majci su u poslu pomagala dva strica.

Rođenje djeteta svakako je bio jedan od najvažnijih događaja u životu obitelji. U Žejanama nije bilo mnogo smrtnih slučajeva djece, a djeca su se rađala na svim mogućim mjestima. Vilim Sanković se prisjeća kako je njegova majka rodila dvoje djece koja su umrla u najranijoj dobi. Njegova sestra umrla je u dobi od 16 mjeseci od dječje paralize, a brat je umro kao

nedonošče od osam mjeseci. U obitelji se o tome nije mnogo govorilo. Viktor Doričić je ispričao kako se jedno dijete rodilo dok se palio ugljen na nekoliko sati od sela. „Moj otac i majka i još dvojica su palili ugalj. Bila je s njima i supruga jednog od onih koji su radili karbun. Ona je bila trudna i tamo je rodila. Zela je travers i povela dite doma.“ Djeca su se u to vrijeme najčešće rađala kod kuće, a tek od šezdesetih godina u Rijeci. Vilim Sanković kazuje kako ga je majka rodila „u kamari“. „Ujutro je još šla na polje, a poslijepodne me je rodila.“ Žene nisu imale pravo na odmor ili na bilo kakvu počtu. Nakon poroda morale su vrlo brzo početi ponovno raditi. Ni djeca nisu imala dugotrajno bezbrižno djetinjstvo. Ako su imali mlađe braće i sestara, djevojčice su ih morale čuvati, a dječaci su već od pete godine pomagali u sitnim poslovima. Cvetko Doričić se prisjeća da je već od pete godine čuvao stoku i pomagao u sitnim poslovima. Mauro Doričić pomagao je *nonetu* čuvati krave, uklanjati gnoj iz štale, a kad je ojačao, nosio je marendu u polje koscima. Kad su djeca krenula u školu, imala su također zadatke. Nakon škole su u rano proljeće „brali radić za kuhat prascima, orali su, kopali, pripremali drva u šumi, čistili granje s polja, sjekli grmlje, ravnali su zemlju, a u jesen su brali plodove i čuvali krave“, prema riječima Edija Maura Doričića. Vilim Sanković tvrdi da nikada nije osjećao rad u djetinjstvu kao obavezu. „Imali smo radno djetinjstvo, ali to je bilo spontano, osjećali smo da to tako mora biti.“ Marija Doričić rođena Stambulić prisjeća se kako je čuvala sestricu. „Cijeli dan sam bila sa sestricom i stavljala joj gazicu koju sam namakala u šećer.“ U nekim je obiteljima djece bilo previše pa su ih roditelji slali najbližoj rodbinskoj obitelji koja nije imala toliko članova. Tako je otac Cvetka Doričića do pete godine bio kod tete u Munama, a tek se potom doselio svojoj obitelji u Žejane (oko 1895.). „Tada se živjelo previše mizerno. Bilo je previše gladnih usta.“

Dječje igre su bile uobičajene, a najčešće su se djeca igrala loptom, na biciklima (u kasnije vrijeme), s obručom, gađanja, školice, ljuljanja i igre kolčića. Navodno je postojala i igra ljuljanja nad jamama, što je bilo vrlo opasno.

Odlazak u školu značio je početak odrastanja. Najstariji kazivači se prisjećaju talijanske škole koja je djelovala u naselju. Škola je u susjednim Velim Munama postojala od 1880. godine, a hrvatski je jezik zamijenjen talijanskim 1921. godine.⁴¹ Od 1926. postoji škola u Žejanama koja djeluje u

41 O tome vidi na primjer u: *Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918. – 1943.)*, ur. Marino Manin, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Zagreb 2001.

kući Didićevih, a od 1929. godine u kući Martininovich. Drago Sanković je u osnovnu školu krenuo 1937. godine. „U školi nas je bilo 70, u pet razreda. Učili smo talijanski u školi, a hrvatski nismo ni znali. Tek kada sam otišao u vojsku 1950. naučio sam književni hrvatski.“ U prve dvije godine rata u školi su učenici pohađali nastavu na žejanskom jeziku. Kako je selo stradalo u ratu, nakon Drugoga svjetskog rata u naselju je podignuta škola 1946. godine. Od 1943. škola nije djelovala pa su godišta koja su trebala pohađati školu za vrijeme rata u nju krenula tek 1946. (generacije 1936. – 1940.). Ivanka Doričić se prisjeća kako je u njezinoj generaciji bilo svega 7 ili 8 učenika. Učiteljice su im dolazile iz Lipe, Rijeke i s Krka. Većina djece do polaska u školu (sve do šezdesetih godina) nije poznavala hrvatski jezik. Zato je od 1953. otvoren pripremni razred koji je vodila učiteljica Radojka Durović, a koji je pohađalo 24 djece koji nisu znali hrvatski jezik. Cvetko Doričić se prisjeća kako je pri polasku u školu poznao talijanski i žejanski jezik, ali od hrvatskoga nije znao ništa. *Nona* koja je poznavala hrvatski jezik umrla je, pa nije imao od koga naučiti. U generaciji Maura Edija Doričića (1954.) također većina djece nije poznavala hrvatski jezik. „Ja sam ga znao jer je mojega noneta naučila njegova mama munska kako je bila iz Muna.“ Adrijana Gabriš prisjeća se da ih je u sva četiri razreda u njezinoj generaciji (1965.) bilo tek 14. Već tada se od petoga do osmoga razreda išlo u Matulje, dok su još u vrijeme Ivanke Sonje Doričić (1949.) djelovali viši razredi osnovne škole u Velim Munama koji su počeli s radom 1950. godine. Davorka Stambulić (1950.) prisjeća se da je u njezino vrijeme postojala neka vrsta dječjega vrtića u Žejanama koji je djelovao u zgradi osnovne škole i da ga je ona pohađala.

Prve simpatije Žejanci i Žejanke su stjecali u školi u Žejanama, Velim Munama ili Matuljima. Međutim, prve ozbiljnije ljubavi počele su se javljati s prvim izlascima. Dakako, dobne granice tih prvih izlazaka mijenjale su se tijekom dvadesetoga stoljeća. Mijenjali su se i načini zabave, kao i prijevozna sredstva, a s poboljšanjem prometnih veza širio se i prostorni krug mjesta za izlaske. Pripadnici najstarijih generacija prisjećaju se da su izlazili na plesove u Mune i da su se brakovi sklapali ponajviše s Muncima i Munkama. Kao mjesto sastajanja spominju i veliku *šternu* (spremnik za vodu) u Žejanama, koja je bila ograđena zato da ne bi dolazila mala djeca. Šezdesetih i sedamdesetih godina izlazilo se ponajviše u obližnju Sloveniju. Ondje se odlazilo na plesnjake u Račice, Ilirsku Bistricu i Podgrad. Svi kazivači koji

su u to vrijeme stasali za izlaske prisjećaju se da je Slovenija bila omiljenije mjesto za izlaske od Opatije ili Rijeke. I Vilim Sanković spominje kako su prve ljubavi bile Slovenke iz Brkina. „Kroz šumu smo išli na Starod. Išli smo preko kuće Franje Krasovca, a on je bio samotnjak. Znao se zakopati u zemlju i ležati i pitat nas 'Kaj bi vam dal za jest?' I uvijek nam je dao mrkve, a mi smo bili gladni jer smo išli u izlazak... Kad smo kupili prve aute 1968. ili 1969., a prvi su bili fiće, išli smo u Podgrad, Račice i Ilirsku Bistricu.“ Ivanka Sonja Doričić se prisjeća kako je ona sa svojim vršnjacima izlazila kamionom kroz šumu u Sloveniju. „Imali smo vršnjake koji su svirali harmoniku. Mi smo se svi nalazili, a bio je neki Vlado iz Vodica koji je imao kamion pa nas je vozio kroz šumu u Sloveniju.“ Čini se da su plesnjaci u Ilirskoj Bistrici bili omiljeno odredište još i početkom osamdesetih, kako se prisjeća Adrijana Gabriš, koja kazuje da su uvijek odlazili na plesove automobilima, a da se prije odlazilo i zaprežnim kolima. Mauro Doričić (1964.) se prisjeća da se u izlazak odlazilo u Dom Jušići do odlaska u vojsku, a poslije u Dom Permani. Kao mjesto izlaska spominje i jedno malo naselje u Sloveniji, Zabiče, u kojem su bile ugošćene sve važnije pjevačke grupe iz tadašnje Jugoslavije. Ondje su dolazili mladi od Zameta do Ilirske Bistrice. Kasnijih osamdesetih kao omiljeno mjesto izlaska postaju klubovi i kafići u Opatiji.

Načini udvaranja imali su i svoje obrasce koje su Žejanci sačuvali do osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća, ali su ih pokušali ponovo obnoviti i u 21. stoljeću. Naime, za 1. svibnja postavljala se *majevica* nasred sela kraj *šterne*. Mauro Edi Doričić opisuje što se potom događalo. „Preko noći bi otpeljali stvari od dečka nekoj curi koja mu se sviđala (kariole, ljestve ili slično), pa su onda njezini roditelji ili ona trebali tražiti od koga je da taj sam dođe po te stvari.“ To je bila prilika da roditelji upoznaju djevojčinu simpatiju.

Posebne običaje imali su Žejanci i kod same svadbe. Jedan od tih običaja postojao je ako je mladoženja bio nežejanac. Onda bi mu Žejanci napravili stol (prepreku) na uskom mjestu u samim Žejanama iznad kojega je bio luk sa zelenilom i cvijećem i on je na prepenci morao pitati za nevjestu. Ondje su se on i kum dogovarali oko toga koliko će platiti Žejancima za nevjestu. Kako je rekao Mauro Edi Doričić, „to je bilo za pijaču“. Danas toga običaja više nema, ali se održavao sve do osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Prije samoga pira nosili su se darovi u kuću iz koje je bila mladenka ili mladenac. Svi iz sela, bili oni pozvani na svadbu ili ne, nosili su darove poput

sitnih kućnih potrepština – šećera, brašna, kave, ulja, a u novije vrijeme i električnih aparata. Zanimljiv je iskaz Adrijane Gabriš koja je rekla da je usprkos tome što ona više nije živjela u selu kada se udavala, dobila poklone kod *none*. „Pustili su to kod none iako ja već dugo nisam živjela u selu.“ Kao miraz žene su najčešće dobivale *lancune* (plahte), namještaj, a prema nekim iskazima i zemlju, kravu, livadu i novac. Brakovi su najčešće bili sklapani između Žejanaca ili između Žejanaca i Munaca u starije vrijeme, a u novije vrijeme i između Žejanaca i stanovnika Čičarije, Rijeke ili Liburnijskoga primorja.

Uz svadbe najvažniji događaji u selu bili su krštenja, krizme, pričesti, odlasci u JNA, karneval i sprovodi.

Sprovodi su zauzimali posebno mjesto u seoskom životu. Ivanka Sonja Doričić opisala je kako je izgledalo kada bi netko u selo preminuo. „Obitelj preminulog našla bi susjede koji bi opremili mrtvacu. Moja mama je to često radila. To je bila neka vrsta pomoći i nikada ljudi nisu tražili novac za taj posao. Mrtve bi obukli u starije doba u narodne nošnje, ali od kada ja pamtim nismo dali da nošnje idu u lijes. Kako su kuće bile na kat i gore su bile spavaonice, u dodatnoj se prostoriji sve ispraznilo i postavilo bi se stol. Stol se pokrio bijelim plahtama i mrtvacu se položilo na stol, a pokraj su se postavljali lumini (voda s uljem) i onda se bdjelo uz mrtvacu. Dolazilo je cijelo susjedstvo i bio je običaj da se donese poklon. Kao poklon se nosila kila šećera, brašno, kava, rjeđe boca vina, keksi i slično. To je bilo da se ljudi mogu počastiti. Onda su ljudi sjedili i pričali priče, izražavala se sućut, ali u bdijenju, koje je trajalo relativno dugo, pričali su se i vicevi. Do groblja, koje je od nas udaljeno oko tri kilometra, lijes su nosila četiri čovjeka. Kad je umro mladić onda su ispred lijesa išle djevojka u crnom i u bijelom (kao udovica i kao nevjesta), a lijes su nosili mladići, a kad je umrla djevojka onda nije bilo mladoženje, već su uz četiri nosača išla još četiri mladića. Obred na groblju nije se razlikovao od bilo kojeg rimokatoličkog obreda negdje drugdje na Čičariji.“ Mauro Edi Doričić dodaje da se odmah nakon što je netko umro u selu zvonilo, i to tri puta za muškarce, a dva puta za žene. Bdijenje je ponekad znalo trajati i po dvije noći (a to je ovisilo o tome kada bi netko umro). Što se tiče kopanja groba, mjesna zajednica je vodila računa o tome tko kada kopa grob. Čak je postojala knjiga evidencije kopanja grobova. Tri kućna broja su kopala grob, a četiri broja su nosila mrtvacu. I danas mrtvacu i lijes nose sumještani, a samo iznimno postoje slučajevi kada obitelji pokojnika

angažiraju nosače. To se događa kod ukopa pokojnika koji su živjeli izvan Žejana ili koji su podrijetlom ili rođenjem Žejanci, a u selu više nemaju bliže rodbine ili poznanika, odnosno nemaju kontakt s mještanima. Na nosilima na kojima se mrtvac nosilo stajao je natpis: „Danas meni, sutra tebi.“ Poslije su nosila zamijenjena kolicima koja se moglo gurati. Samo malu djecu nosilo se na bijelim nosilima. Nakon sprovoda išlo se na omanju zakusku u lokalnu gostionicu.

Vezane uz smrt bile su i oporuke koje su bile česte u Žejanama. Vilim Sanković se prisjeća kako je njegov *nono* napisao oporuku (*testament*) i u oporuci „jednu particelu ostavio sinu Tonetu, a jednu sinu Dragi. Kćerima ni niš ostavil kad su dobile miraz.“ Ponegdje su podjele zemljišta nakon smrti kućegospodara bile znatno složenije. Tako je bilo u kućama (obiteljskih nadimaka) *lu* (*lu* je prijedlog na žejanskom u značenju „od“) Ovčarić, *lu* Tonić i *lu* Tuhtan, gdje je u svakoj kući bilo i do četrdeset ljudi. Osim toga, nije bilo poželjno da se zemljište dijeli jer bi se na taj način smanjivalo posjede koji su ionako bili maleni, pa je najčešće sav imetak nasljeđivao sin koji je ostao s roditeljima.⁴²

Privreda, trgovine i obrti u Žejanama u dvadesetom stoljeću

Osnovne privredne grane jednoga planinskog sela na Čićariji tijekom dvadesetoga stoljeća bile su poljoprivreda, stočarstvo, šumarstvo i proizvodnja ugljena (tzv. *karbunice*).

Jedan od povijesnih privilegija Muna i Žejana bilo je prodavanje vinskoga octa (*jesih*) u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Tu su povlasticu Munci i Žejanci dobili od carice Marije Terezije 1754.⁴³ Uz prodaju octa Munci i Žejanci su imali i pravo na prodaju ugljena. Jedan su dio godine tako provodili u prodaji octa diljem Habsburške Monarhije. „Pranono Giorgio“, kazuje Vilim Sanković, „išao je na vlak u Rijeku za Beč i kasnije se vraćao da bi prodavao ocat“. Od novca koji su zaradili prodajom octa uspjeli bi kupiti posebne tkanine od kojih su izrađivali narodne nošnje. Zbog toga su se narodne nošnje Munaca i Žejanaca razlikovale od narodnih nošnji ostalih stanovnika Čićarije koji nisu imali mogućnosti prodavati ocat po Habsburškoj Monarhiji.

42 Vidi na primjer o tome u: Leček, *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918. – 1941.*

43 Makso Pelozo, „Pregled povijesti Opatijskog krasa“, *Liburnijske teme*, V, 1983., 77. Ludwig Karl Moser je 1909. pisao da su vinski ocat „uglavnom zamjenjivali bukvinim drvenim octom“. Lidija Nikočević, „Ludwig Karl Moser i etnografija Istre“, *Ludwig Karl Moser (1845-1918) med Dunajem in Trstom*, zbornik mednarodnega študijskega dne, Trst, 21 novembra 2008 / *Ludwig Karl Moser (1845-1918) tra Vienna e Trieste*, atti della giornata internazionale di studi, Trieste, 21 novembre 2008, ur. Stanko Flego in Lidija Rupel, Ljubljana 2012., 269.

U Žejanama je čitavo područje oko sela (seoski atar)⁴⁴ podijeljeno na 85 obitelji. Postoji i dio komunala koji nije podijeljen. Svaka obitelj ima sedam *particela* (4 na gornjoj i 3 na donjoj strani), a podjelu su napravili geodeti koji su dolazili između 1928. i 1934., prema riječima Vilima Sankovića. Najveći prihodi u prvoj polovici 20. stoljeća dolazili su Žejancima od prodaje drva za ogrjev u Rijeci i Opatiji. Dok su sela s druge strane Čićarije (Vodice, Jelovice...) prodavala drva u Trstu, sela na opatijskoj strani planine prodavala su drva i ugljen (*karbun*) na području Rijeke i Opatije. Posljednje su *karbunice* u Žejanama izrađene sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Vilim Sanković tvrdi da se na poljima oko sela, koja su uglavnom bila manjih površina, moglo posaditi u najvećem broju slučajeva krumpir. Od stoke Žejanci su držali ovce, konje, volove i krave. Ivanka Sonja Doričić prisjeća se kako je njezin otac u mladosti čuvao ovce te je kao mlad odlazio u niže predjele Istre gdje nije bilo snijega tijekom zime, a preko ljeta je čuvao ovce u Žejanama. Uz ovce obitelj je držala i krave i konje do 1965. godine. Mauro Edi Doričić se prisjeća kako su od stoke imali dva prasca, kokoši i dvije krave. Međutim, danas je u Žejanama svega jedan konj. Većina nekadašnjih njiva je potpuno zapuštena, a vlasnici ih koriste tek za vlastite potrebe. Divlje svinje, koje su do osamdesetih godina bile prisutne tek na vrhovima Čićarije, sada dolaze do kuća, a najveći broj stanovnika su umirovljenici.

Poljoprivredom su se Žejanci bavili sve donedavno. Posebna sjećanja su vezana za košnju koja se obavljala zbog velike nadmorske visine svega jedanput godišnje. Košnju bi obično obavljala zajedno čitava obitelj bez obzira na to jesu li neki članovi otišli iz Žejana. Ivanka Sonja Doričić se prisjeća kako su se njezina braća uvijek nalazila nakon 4. srpnja u Žejanama zato da bi pomogli roditeljima oko košnje. „Od četiri ujutro braća su odlazila s ocem na košnju. Kosili su u staro vrijeme na ruke. U šest i trideset sam nosila doručak. Nosila sam kafe – bijelu kavu i kruh. Do devet sati bi mama napravila marendu. To su bile maneštre. Oko podneva ili nešto kasnije nosila sam ručak. Kosci bi o podne odmarali, a mama i teta su okretale sijeno. Poslije se još nosilo kavu i sir oko 4 ili 5 sati. Podvečer su vozili kući sve ono što su pokosili. Voz sa sijenom bi došao sve do kuće i onda su izbacivali sijeno. Kada bi izbacili sijeno, onda su svi sjeli pred kućom i potom je uslijedila večera. Svi bi povečerali i pjevali ispred kuće. Kod nas je košnja trajala oko 15 dana, dok je kod nekih drugih trajala i do mjesec dana, ovisno

⁴⁴ Ovdje se radi o šumama, livadama i oranicama koje su potpadale pod Žejane što bi danas bilo otprilike područje katastarske općine.

o tome koliko je bilo kosaca i zemlje. U selo su tada dolazile i sve šogorice da pomognu oko košnje.“

Slikovito je rekao kazivač Cvetko Rado Doričić da u selu „neće preživjeti čovjek koji nije prirodno nadaren za neki posao“. Zato je većina Žejanaca bila nadarena za neku vrstu rada ili obrta.⁴⁵ I uistinu, prije stotinjak godina u Žejanama je bilo svega što je bilo potrebno za funkcioniranje jednoga sela. Iako se najveći dio stanovništva sela bavio poljoprivredom i šumarstvom, jedan dio onih koji su se time bavili poznavali su i neke druge vještine koje su bile potrebne za funkcioniranje sela. Cvetko Doričić kazuje kako je u selu bilo mnogo priučenih majstora. „Moj tata je na primjer šišao muške, a moja sestra je izučila za šilicu (krojačicu, op. a.), pa je šila za cijelo selo. Bilo je i onih koji su znali brusiti kao Anton Sanković Tuhtan. Svi su znali raditi škale i drvene stvari, a znali su i sami graditi kuće. Kada je netko gradio kuću, svi iz sela su pomagali. Mate Sanković Reja bio je stolar i znao je raditi kose sa ručkama.“ U selu je postojao i izučeni kovač Miho Doričić i postolar Frane Sanković te krojač Drago Stambulić.

U selu su postojale četiri *oštarije* (gostionice, krčme). Kako domaći kažu, vlasnici su im bili *lu* Martinina, *lu* Gržinka, *lu* Didić i *lu* Matijo. Vilim Sanković je bio unuk vlasnika oštarije *lu* Gržinka pa opisuje rad oštarije: „Vino su nosili iz Istre jednom na tjedan iz sela oko Vrha i Livada. Najprije su vozili konjima, a kasnije 1932./1933. su kupili kamion i za njega su imali garažu. Kupovali su i do 1200–1300 litara vina tjedno. Uz oštariju radila je i pekara koju su držali isti vlasnici, a koja je pekla kruh za Žejane, Vele i Male Mune.“ Bez obzira na to, u selu nije bilo alkoholičara. Ivanka Sonja Doričić ističe kako ju je otac slao nedjeljom po litru crnoga vina budući da Žejanci nisu imali svojega vina. Uz oštariju postojali su i dućani u selu. Uz dućan *lu* Gržinke postojao je i dućan *lu* Martinine. Martininovi su držali metražnu robu, a kod Gržinkinih su bile sve namirnice. U dućanu se nalazio i glazbeni automat (*jukebox*) koji je svirao popularnu glazbu. Poslije Drugoga svjetskog rata, nakon obnove sela, otvoren je dućan Opatijske zadruge. U zadružnom dućanu moglo se nabaviti petrolej, ulje, šećer, marmeladu, mortadelu (koje se kazivač Vilim Sanković rado sjeća kao posebno ukusne) te ostale kućne potrepštine. Ispočetka se hranu nabavljalo *na točkice*.

U prvoj polovici dvadesetoga stoljeća u selu su postojali sluge koji su radili kod posebno imućnih obitelji. Postojale su dvije vrste slugu. Jedna

45 Vidi na primjer o tome u: Leček, *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918. – 1941.*

vrsta su bili oni koji su zbog neimaštine povremeno za nadnicu nadničarili kod bogatijih obitelji. Radilo se uglavnom o siromašnijim Žejancima. Druga vrsta slugu su bili oni koji su dolazili iz daljih sela i koji su ostajali duže vremena kao sluge u nekoj obitelji. Tako je obitelj *lu Ćuk* imala slugu iz Boljuna, a Gržinke su imali sluge iz Studene koji su brinuli o konjima.

Postojali su i putujući trgovci. Pedesetih i šezdesetih godina najpoznatija je bila Marija iz Črnoga Kala. Ona je prema riječima Vilima Sankovića imala *tovarića* s kojim je prodavala smokve, vino, sapune, rakiju, grožđe, krumpir i jabuke. Iz okolice Ilirske Bistrice dolazio je čovjek koji je kupovao konje u Žejanama sedamdesetih i osamdesetih godina, iz Istre su putujući trgovci prodavali vino, a iz Matulja je šezdesetih dolazio slastičar sa sladoledom u Žejane, prema sjećanju Edija Doričića. U novije vrijeme dolaze i trgovci s ribom iz Opatije.

U selo su povremeno dolazili i Romi koji su popravljali lončariju i brusili noževe, čega se sjeća većina kazivača.

Na sajmove se odlazilo u Ilirsku Bisticu najčešće vlakom iz Jurdana, a ponekad i kroz šumu preko Staroda. Ondje su bili stočni sajmovi gdje se moglo kupiti ili prodati konje i prasce te domaću opremu. Žejanci su bili poznati po trgovini konjima, a sajam u Bistrici nije bio samo mjesto trgovine, već i mjesto druženja. Vilim Sanković kazuje kako su „nas Žejance tamo ljudi znali po imenu zbog trgovine konjima. Nije to bilo samo za trgovati, već ajmo popit i družit se.“ Ti sajmovi su bili popularni do 1990., kada je uspostavljena granica između Hrvatske i Slovenije. Nakon toga je postojao kraće vrijeme sajam u Klani, na koji su odlazili i Žejanci, a popularan je bio i sajam u Kringi. Sada, kada više nema stočnoga fonda u Žejanama, nestalo je i interesa za odlazak na sajmove.

Jezik i slabljenje upotrebe vlastitoga lokalnog govora u dvadesetom stoljeću

Vlaški i žejanski jezik (istrorumunjski) govori se u Hrvatskoj na svega dva područja: u Žejanama i u selima oko Čepićkoga polja pod Učkom.⁴⁶ Ukupan broj govornika žejanskoga jezika 2010. u selu Žejane iznosio je 53, dok izvan sela živi još dvjestotinjak izvornih govornika toga jezika. Najmlađi govor-

⁴⁶ Postoje određene razlike između govora Šušnjevice i govora Žejana. Žejane više upotrebljavaju njemačke i slovenske riječi u svojem jeziku, budući da su bili pod tim utjecajem u povijesti, dok Šušnjevice ima više talijanskih riječi. Stanovnici Šušnjevice i okolice reći će da govore vlaški, a stanovnici Žejana, iako govore u principu isti jezik, koji se razlikuje u nekim nijansama, reći će da govore žejanski.

nici danas imaju tridesetak godina. Međutim, do prije četrdesetak godina situacija je bila sasvim drugačija. O tome najbolje svjedoče sami kazivači koji su svjesni toga da se jezik unatoč naporima da se očuva vrlo ubrzano gubi. Ivanka Sonja Doričić, čija je čitava generacija dobro znala žejanski, smatra da je već njezina generacija (1949.) pogriješila što nije podučavala svoju djecu žejanski. „Mladi ne znaju ili slabo koriste žejanski jezik. Prvenstveno su roditelji pogriješili što su počeli govoriti hrvatski i to još loš hrvatski, dijalekt munsko-kastavski, a žejanski su zaboravili.“ Adrijana Gabriš je svjesna činjenice da svoju djecu nije naučila žejanski. „Pitala sam se zašto nisam djecu naučila žejanski. Stariji sin razumije žejanski jer smo s mojim roditeljima u kući pričali žejanski, a mladi ne. Pitam se zašto Talijani iz Rijeke s ponosom i bez srama na plaži govore na fiumanskom talijanskom svojoj djeci, a ja se svojoj djeci nisam nikada obraćala na javnom mjestu na žejanskom jeziku.“ Do 1980. svi su govorili u selu žejanski. Još je August Kovačec koji se bavio vlaškim i žejanskim jezikom istaknuo kako su sedamdesetih godina postojala djeca koja su govorila samo vlaški i žejanski ne poznajući hrvatski jezik. Prema mišljenju većine kazivača, jezik bi mogao izumrijeti u roku od dvadeset ili trideset godina, kada umru posljednji govornici koji su ga učili kao materinski jezik. Jedan od rijetkih mladih ljudi podrijetlom iz Žejana koji govori žejanski je Robert Doričić. Kao suradnik na projektu „Očuvanje vlaškog i žejanskog jezika“ vrlo je svjestan malobrojnosti govornika žejanskoga jezika. On tvrdi da je jezik bio u prošlosti dijelom i stigma te da su okolna mjesta omalovažavala govornike žejanskoga jezika govoreći im, na primjer, da su Cigani. To omalovažavanje stvorilo je kod govornika žejanskoga neugodu pričanja na žejanskom u društvu onih koji ne poznaju taj jezik. Stoga se, uslijed brojnih brakova s osobama izvan kruga govornika žejanskog, povećao broj onih koji su prestali u svojem svakodnevnom životu upotrebljavati žejanski jezik i koji su u sve većem broju slučajeva sa svojom djecom počeli govoriti samo hrvatskim jezikom. Jedna kazivačica s kojom je Danijela Katunar obavila razgovor u okviru projekta „Multimedijski korpus istrorumunjskog“ rekla je da je prestala govoriti vlaški kada je krenula u osnovnu školu jer su je druga djeca smatrala čudnom i drugačijom.⁴⁷ Munke koje su se udale u Žejane bile su u najvećem broju slučajeva pasivne poznavateljice žejanskoga jezika, ali, koliko se čini, manji je broj njih bio spreman govoriti žejanski. Poneke i kada bi pokušale, doživljavale su neugodnosti i

---

47 Katunar, „Istrorumunji – jezik i zajednica“, 86.

porugu zbog naglaska, pa su odustajale od pokušaja da nauče govoriti taj jezik. Rijetki su bili oni koji su bili uporni u učenju jezika koji im nije bio materinski. Kao dječak Robert Doričić je ljetovao kod *none* koja ga je učila žejanski. Iako je i otac izvorni govornik, u kući nikada nije sa sinom govorio žejanski sve do trenutka kada ga je Robert u potpunosti svladao. Iako mu nije bio materinski, Robert Doričić je jezik izvrsno svladao isključivo zahvaljujući vlastitom interesu, što pokazuje da postoji mogućnost revitalizacije jezika kod mladih unatoč tome što im taj jezik nije materinski. Robert ističe kako je pravo mjerilo neupotrebe jezika upravo činjenica da se jezik više ne koristi ni u lokalnoj trgovini, gdje je prije bilo uobičajeno razgovarati žejanski. Smatra da su stanovnici sela dosta nekritični prema broju govornika žejanskoga jezika u selu te da se stariji stanovnici zavaravaju kada poistovjećuju razumijevanje jezika i njegovo aktivno korištenje kod potomaka. Naime, činjenica je da mlađi ljudi poznaju žejanski jezik, ali ga poznaju uglavnom pasivno, a tek ponekad znaju u svakodnevnoj situaciji rabiti neke žejanske izraze. Naime, već je prekinut slijed učenja gdje se znanje prenosi s roditelja na djecu, pa je sada u sklopu projekta „Očuvanje vlaščkog i žejanskog jezika“ pokrenuto učenje žejanskoga od strane izvorne govornice Adrijane Gabriš. Adrijana Gabriš pravilno zaključuje da se danas o vlaškom i žejanskom jeziku filozofira, a da ga se više ne govori. Ona je uspjela u Žejanama zainteresirati 9 obitelji sa 17 djece u dobi od dvije godine do srednjoškolskoga uzrasta za učenje žejanskoga jezika. Čini se da vrijednosti jezika stanovnici Žejana postaju svjesni tek otkada je pokrenut navedeni projekt. Do tada su smatrali da je to jezik koji nikome ne koristi i nije potreban budući da za većinu suvremenih situacija nema potreban vokabular, odnosno ne koristi se u novim komunikacijskim domenama. Ovaj projekt okuplja petnaestak osoba i bavi se očuvanjem jezika, ali i kolektivne memorije o pojedinim događajima u selima vlaščkoga i žejanskoga govornog područja, stoga stvaraju digitalnu arhivu fotografija i snimaju razgovore s kazivačima o pojedinim temama. Također su pokrenuli i ideju o zavičajnom muzeju, a jednom godišnje organiziraju skupove o temama iz povijesti Žejana i Šušnjevice.⁴⁸

Jezik je zbog svoje ugroženosti uključen u UNESCO-ov Atlas ugroženih jezika svijeta, a Ministarstvo kulture Republike Hrvatske uvrstilo ga

48 Dosad realizirani ciljevi projekta „Očuvanje vlaščkog i žejanskog jezika“ su: mrežne stranice projekta www.vlaski-zejanski.com, jezični program za učenje vlaščkog i žejanskog jezika „Limba de saka zi“, katalog izložbe „Neka nu me uci / Da me ne zaboraviš“, CD i knjižica *Viro ku mire – Vlaški za djecu i roditelje* te Dani vlaščkog i žejanskog jezika, godišnji kulturni skup u Šušnjevici i Žejanama (2009., 2010., 2011., 2012., 2013.).

je na Listu zaštićene nematerijalne kulturne baštine krajem 2007. godine.⁴⁹

Na temelju jezika u više su navrata Rumunji pokušavali Žejance „privojiti“ kao pripadnike rumunjske nacionalne manjine. Međutim, to im nije uspjelo zbog evidentne neidentifikacije lokalnoga stanovništva s Rumunjima. Rumunjski profesori, poznavatelji vlaškoga i žejanskoga jezika, dolazili su kroz čitavo dvadeseto stoljeće proučavati jezik i stanovnike te su tražili osim jezika i neke druge specifičnosti koje bi pokazale da se uistinu radi o Vlasima koje bi se moglo poistovjetiti s Rumunjima. Na takve elemente istraživači nisu naišli. Dakako, većina njih i nije donosila nikakve takve zaključke, već ih je nazivala Istrorumunjima, Rumerima i slično, iako su takvi nazivi neopravdani i na neki način netočni. Prilikom dolazaka Rumunja u selo, uspjelo im je da jedan od Žejanaca (neki Doričić) ode na školovanje u Bukurešt. Taj se ondje i oženio, ali to je bio osamljen primjer. Kulturno-umjetničko društvo iz Žejana bilo je nekoliko puta na putovanju u Rumunjsku, gdje su ih Rumunji također pokušali pridobiti da postanu pripadnici rumunjske nacionalne manjine u Hrvatskoj ili ih predstavljali na priredbama ili televiziji kao Rumunje iz Hrvatske, što je Žejance iritiralo. U razgovoru s kazivačima evidentno je da se u selu stanovništvo nije izjašnjavalo kao Vlasi, Istrorumunji, Rumeri ili Rumunji. Tek u jednom popisu iz 1900. postoji podatak da se većina stanovništva (njih 389) izjasnilo kao ostali.⁵⁰ Osim toga, iako je vlaški i žejanski jezik jedna od četiri povijesne grane rumunjske skupine jezika – ostale tri su dačkorumunjski (iz koje se razvio današnji rumunjski), arumunjski (koji se govori u nekoliko enklava u Albaniji, Grčkoj i Makedoniji) i meglenorumunjski (koji se govori u nekoliko enklava u Makedoniji i Grčkoj) – komunikacija s govornicima ostale tri grane gotovo je u potpunosti nemoguća, o čemu svjedoče i pokušaji komunikacije Žejanaca s Rumunjima u Rumunjskoj koji su završili neuspješno.⁵¹

Slabo očuvanje jezika vezano je i za razbijanje izolacije koja je trajala gotovo pet stoljeća. Godine 1958. počeo je prometovati autobus za radnike u riječkom brodogradilištu „3. maj“, kao i druge stanovnike Žejana, čime su Žejane postale povezane s Rijekom. Tako je zaustavljeno masovno odlazanje lokalnoga stanovništva iz Žejana, ali je omogućeno i to da strani utjecaji lakše pristignu u to mjesto. Žejanci su počeli sklapati brakove ne samo

49 www.min-kulture.hr. Istrorumunjski govor se vodi na Listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara.

50 Za podatke o narodnosnom sastavu stanovništva Žejana vidi u: *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima*, sv. 4, Zagreb 1998.

51 Flora, „Prilog poznavanju klasifikacije istrorumunskog“.

s Munkama, već i s drugim mještanima Opatijskoga krasa, Liburnijskoga primorja i okolice Rijeke. Jezik se sve manje koristio zbog bračnih zajednica između govornika hrvatskoga jezika kao materinskoga i govornika žejanskoga kao materinskoga. Ipak, današnja ponovna nedovoljna prometna povezanost sela s većim gradovima u okruženju (s obzirom na slabu povezanost s javnim prijevozom Žejana i Opatije, Žejana i Rijeke, Žejana i Buzeta te Žejana i Kopra) dovela je do toga da se jedan dio stanovništva preselio u gradove u kojima su zaposleni, a drugi, koji i dalje žive u Žejanama, osuđeni su koristiti se vlastiti prijevozom da bi došli do naselja gdje su zaposleni.

Nedostatak priznanja službenoga statusa vlašškoga i žejanskoga jezika na ovim prostorima (u vidu određene pravne regulative), kao i nedostatak osjećanja pripadnosti nacionalnoj manjini, zasigurno se odrazio i na percepciju, a zatim i slabu očuvanost jezika među samim pripadnicima jezične zajednice. S druge pak strane, naglašena diglosija (razdvajanje domena u kojima se rabi žejanski, odnosno hrvatski), koja je bar dijelom proizišla iz takve situacije, kao i određena sociodemografska obilježja ovdašnjega stanovništva, omogućili su očuvanje materinskoga jezika tijekom četiri stoljeća. Drugim riječima, jezična (nepoznavanje hrvatskoga jezika kod djece do šezdesetih/sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća) i geografska (fizička) izoliranost sela, razmjerno velik broj stanovnika sela na relativno malom području, nizak stupanj obrazovanja, kao i slaba mobilnost radnoga stanovništva, pogodovali su upravo očuvanju govora i kulturnih tradicija ove zajednice. Ipak, zadnje su dvije generacije znatno izmijenile trend odnosa prema žejanskom jeziku kao i trend njegove uporabe, što će se zasigurno odraziti i na jezičnu budućnost zajednice.

Kulturno-umjetnički život Žejana

U Žejanama od 1996. djeluje udruga Žejanski zvončari koja radi na očuvanju posebnoga kulturnog identiteta Žejana. Do te godine Žejanci su djelovali unutar društva Danica iz Pasjaka, osnovanoga 1924. (i zabranjenoga već 1927. te obnovljenoga 1945.). Tako su i nakon Drugoga svjetskog rata unutar ovoga društva djelovali pojedinci iz Žejana; u Žejanama od 1950. djeluje dramska grupa, pjevački duet i klapa pjevača koju vodi Josip Sanković, a od 1975. i folklorna sekcija, kao ogranci pasjačke Danice.⁵² Dakle, i prije registracije folklor se njegovao u Žejanama. Mauro Doričić i Cvetko

⁵² O djelovanju Danice iz Pasjaka vidi u: M. Surina, „Kulturno-umjetnička djelatnost na Opatijskom krasu“, *Liburnijske teme*, V, 1983., 237-244.

Doričić prisjećaju se kako su se prije osnivanja Društva prevodili popularniji europski šlageri na žejanski te kako su Žejanci sa tim šlagerima nastupali po naseljima u okolici Rijeke, Opatije i u susjednoj Sloveniji. Cvetko Doričić izradio je sam *cindru*, istarski već zaboravljeni instrument. Dvoglasno pjevanje preuzeli su mlađi od starijih, a plesove su naučili u zadnji čas prije nego li su pomrli posljednji poznavatelji narodnih plesova. Mauro Doričić obišao je s folklornim društvom gotovo čitavu Europu. U društvu danas aktivno djeluje između 45 i 50 ljudi, od čega su 20 zvončari, zatim svirači na harmonici, *bajsu* i *cindri*, 7-8 pjevača i pet plesnih parova. Mnogo je osoba koje su dobro poznavale običaje i glazbu u međuvremenu preminulo.

Promjena životne svakodnevice u dvadesetom stoljeću

Čini se da je 20. stoljeće stoljeće najznačajnijih promjena u svijetu što se tiče načina života. Životne navike, životni ritam, obrasci ponašanja te životne vrijednosti izmijenile su se u vrlo kratkom vremenu. Na to je svakako utjecao razvoj tehnologije i industrije, ali i svjetski ratovi koji su pogodili čitavu zemaljsku kuglu. Stoga su jazovi među generacijama sada mnogo veći nego što su bili u prethodnim stoljećima, kada su generacije živjele više-manje sličnim načinom života. Kazivači iz Žejana svjesni su tih velikih promjena i u svojim se odgovorima osvrću na te promjene ističući kako se i njihov život kroz to vrijeme iznimno promijenio. Promjene Žejanci vežu za uvođenje struje. Ivanka Sonja Doričić ističe kako se sve promijenilo uvođenjem struje 1962. „Prije se puno više pjevalo i družilo. Dolaskom asfalta 1965. život se još više promijenio.“ Mauro Edi Doričić ističe kako su velike promjene pretrpjele Žejane i u odnosu na broj stočnoga fonda. „Žejane su nekada bile veliko i pravo selo. Nekada je selo imalo puno blaga, a uvijek je bilo živo. Danas ima puno automobila, a nema više blaga. Nekada se puno ćakulalo u svakom od pet žejanskih 'kvartova' (Sankovci, Marmilići, Turčići, Stambulići i Kljanjčići, op. a.). Sada svi imaju posal i aute i idu ća. Nekada su svi obrađivali polja, a divlje svinje su bile na brdima, dok danas divlje svinje dolaze do kuća.“ Činjenica da u Žejanama danas ima svega jedan konj, a da ni od ostaloga stočnog fonda nema mnogo životinja ukazuje da se život promijenio. Gledajući statističke podatke iz 1981. vidljivo je da je još tada u Žejanama bilo 129 komada peradi, 16 svinja, 33 goveda i 41 konj na 78 domaćinstava, odnosno 250 stanovnika.⁵³ Davorka Stambulić i Marija Dori-

53 Prebilić, „Depopulacija naselja Opatijskog krasa“, 134.

čić se prisjećaju kako nekada u selu nije bilo pitke vode u svakom domaćinstvu, već je postojala zajednička *šterna* koju su čuvali seljaci i da je svako domaćinstvo imalo pravo na dvije *brente* vode dnevno. Do Drugoga svjetskog rata bilo je svega osam privatnih *šterni* (Martininovi, Kljomina, Toško, Gržinka, Bilinovi, Didićevi [gornji i donji] i Šćurinovi). Danas selo ima vodovod (koji je došao prije dvije godine), a i prije toga je svako domaćinstvo već imalo cisterne, pa *šterna* u središtu sela i njezino čuvanje više nije bilo potrebno. Adrijana Gabriš kazuje kako je u selu nekada bilo mnogo više ljudi, a mnogo manje automobila. „Uvjeti života su bili lošiji. Danas je živjeti u Žejanama mnogo lakše kada ljudi imaju aute. Međutim, danas Žejanci obavljaju različite poslove od onih koje su radili prije (muškarci su obrtnici, mehaničari, vodoinstalateri, zidari, lučki radnici, a ženske su sobarice, prodavačice i slično). Prije (šezdesetih, sedamdesetih) radilo se ujutro, a popodne se dolazilo kući i moglo se obavljati kod kuće poslove. A sada ljudi rade u različitim smjenama, djeca nisu vani nego su na internetu, ne idu više jedni kod drugih i mnogo su otuđeni. Više nitko ne obrađuje polja. Slobodnoga vremena je sve manje.“

Svi kazivači se slažu da je nekada bilo ljepše živjeti u selu i da se mnogo više osjećalo zajedništvo i sloga sela. Sa smanjenjem broja ljudi koji žive u selu smanjilo se i međusobno druženje, što je dovelo do međusobnoga otuđenja. Ostalo je druženje na generacijskoj razini, posebno kod starijih, budući da oni danas predstavljaju i najveći dio žitelja Žejana. Prema riječima Vilima Sankovića, nekada je u selu u svakoj kući bilo najmanje troje zaposlenih ljudi, a danas u svakoj kući žive po dva umirovljenika. Svi zaključuju da usprkos tome što je život nekada bio znatno teži nego li je danas, ljudi su nekada bili mnogo zadovoljniji te su „sve delali s dušom, a selo je prožimao duh prijateljstva“. Vremena se nisu izmijenila samo u Žejanama. Ista je situacija na čitavoj Ćićariji, a globalno gledajući i mnogo šire. Sve je manje seoskih zajednica koje žive ujednačenim ritmom prošlih vremena i koje su same sebi dovoljne za preživljavanje. Sela su opustjela, a gradovi su postali prenatrpani stanovništvom. Nemogućnost pronalaženja zaposlenja u seoskoj sredini dovela je do toga da su se brojni stanovnici iselili i u inozemstvo. Zemljom i stočarstvom gotovo se više nitko ne bavi, a i šumarske aktivnosti i rad na dobivanju ugljena su zamrli. Stanovništvo koje je ostalo u Žejanama živi neki drugačiji život od svojih predaka, za koji bi mnogi rekli da je lakši od nekadašnjega života, ali je u stvarnosti mnogo rastrganiji i

manje human od nekadašnjega staloženijeg, mirnog načina života u kojem je vrijeme teklo sporije.

Zaključak

Besmrtnost je seoske zajednice u njezinu identitetu. Sjećanje na pretke i baštinjenje samosvijesti osigurava budućnost te zajednice. Stanovnici žejanske seoske zajednice osjećaju dostojanstvo što joj pripadaju, a taj im osjećaj otvara mogućnost stalne vlastite obnove dok god je njezina prošlost u živom sjećanju. Od točnosti i istinitosti predaje važnija je uvjerenost u njenu važnost. Običajne ceremonije, jezik, simboli i povijesno sjećanje ključni su za trajnost identiteta jer povezuju pojedinca s kolektivom. A identitet se temelji u razlici, rjeđe u istosti kao bijegu od razlika, ili, kako to izvanredno točno kazuje Žejanka Adrijana Gabriš: „Ja osjećam da smo negdje drugdje pripadali, da mi imamo neko drugo podrijetlo. Međutim, ne znam od kuda smo. Ja osjećam tu različitost...“

Sjećanja na dolazak Vlaha u kasnom srednjem vijeku u Žejane i na njihovu pradomovinu vrlo su „mutni“, ali su za sve kazivače jednako važni. Došli su preci u Žejane odnekud „daleko“, a „spustili se onda s obližnjeg brda Šija“.

Objektivnim kulturnim sadržajima stanovnika Žejana temeljno obilježje posebnosti daje jezik, a budući da je životnih situacija u kojima se žejanski jezik koristi izvan uskoobiteljskih relacija danas sve manje, žejanski se jezik postupno zatvara do razine obiteljskoga, privatnoga ili čak intimnoga azila, gubeći leksičko bogatstvo, funkcionalnu razvojnost i trpeći gramatičko pojednostavljenje. Sve rjeđu upotrebu uvjetuje i nemogućnost da se jezikom izrazi sve ono što bi suvremeni govornik želio reći. Prodiranje hrvatskoga jezika u domene ranije rezervirane uglavnom za žejanski jezik znatnije se pojačalo u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata, kada su pojačane migracije. Slabijoj otpornosti na utjecaje hrvatskoga jezika doprinijela je i činjenica da se Žejanci nisu osjećali pripadnicima neke posebne etničke skupine. Pokušaji Rumunja i rumunjskih znanstvenika da Žejance „podvedu“ pod rumunjsku nacionalnu manjinu nisu imali uspjeha. Nadalje, Žejance određuje i njihova pripadnost selu koje je u starija doba predstavljalo granicu „njihova svijeta“, ali sve češće ženidbene veze sa stanovnicima susjednih hrvatskih sela, primjerice s Muncima koji su govorili hrvatski, a žejanski jezik nisu poznavali, utjecale su na eroziju jezične homogenosti.

Iako se običaji i način života unutar žejanske obitelji, kao što je prikazano u tekstu, nisu uopće razlikovali od običaja u ostalim ćičarijskim obiteljima, jezična specifičnost dugo je činila žejansku obitelj zatvorenijom. Unutar obitelji se čuvao taj jezični identitet, predajom se prenosilo i podrijetlo svih prezimena.

Međutim, gubljenje jezičnoga identiteta je proces koji je snažno zahvatio Žejane. Moderan način života daje slabe izgleda za opstanak maloga jezika, a olakšana mobilnost seoskoga stanovništva omogućila je mladima odlazak u grad, što je obično usko povezano sa zanemarivanjem vlastite jezične posebnosti. Na tu su nam činjenicu ukazali i kazivači. Žejanski jezik, koji se doduše još uvijek njeguje uglavnom kod starije generacije, u javnoj komunikaciji mladih generacija zamijenjen hrvatskim jezikom. Ohrabruje podatak da se Udruga za očuvanje vlaškog i žejanskog jezika trudi da kod malobrojnih mladih u selu pobudi interes za ponovno oživljavanje i učenje jezika kojem prijeti skoro izumiranje.

Sažetak

Autor u tekstu donosi informacije o svakodnevnom životu stanovnika sela Žejane na Ćičariji u dvadesetom stoljeću. Na temelju već objavljene literature, izvornoga arhivskog gradiva i usmenih iskaza prikupljenih u Žejanama, autor donosi niz informacija o tome kako je stanovništvo Ćičarije, odnosno konkretno sela Žejana živjelo u međuratnom razdoblju, Drugom svjetskom ratu i poslijeratnom razdoblju. U tekstu se posebno osvrće na demografske prilike sela Žejana, doseljavanje Vlaha na područje Ćičarije, emigraciju iz Žejana, događaje iz Drugoga svjetskog rata na području Žejana, obiteljski život Žejanaca (posebno prilike oko rođenja djeteta, djetinjstva, školovanja, ženidbe/udaje i smrti), privredu Žejana, obrt u Žejanama, jezične osobitosti sela i poglede kazivača na promjene koje su nastale u dvadesetom stoljeću.

La vita quotidiana del villaggio Seiane nel XX secolo

Riassunto

L'autore riporta nel testo le informazioni riguardanti la vita quotidiana nel villaggio di Seiane (cr. *Žejane*) in Ciceria nel XX secolo. Avvalendosi di fonti già pubblicate, di materiale d'archivio inedito e delle testimonianze orali raccolte a Seiane, l'autore presenta una serie di informazioni sulla vita degli abitanti della Ciceria, ovvero del villaggio di Seiane, nel periodo tra le due guerre, durante la Seconda guerra mondiale e nel periodo postbellico. Nel testo tratta in particolar modo la situazione demografica, l'arrivo dei Valacchi sul territorio della Ciceria, l'emigrazione degli abitanti di Seiane, le vicende della Seconda guerra mondiale sul territorio di Seiane,

la vita familiare degli abitanti (specie le circostanze riguardanti la nascita di un bambino, l'infanzia, l'educazione scolastica, il matrimonio e la morte), l'economia, l'artigianato a Seiane, le particolarità linguistiche e le opinioni degli intervistati sui cambiamenti avvenuti nel XX secolo.

From everyday life in Žejane village in the 20th century

Summary

In the article, the author presents information on everyday life of the inhabitants in the Žejane village on Čičarija Mountain during the 20th century. Based on previously published literature, using archive funds as a source, and oral accounts collected in Žejane, the author presents a series of information on how the inhabitants of Čičarija Mountain, especially the villagers of Žejane, had lived in between the world wars, during Second World War and during the aftermath. The article focuses on demographic movements within Žejane village, the arrival of the Vlachs to the Čičarija area, emigration from Žejane, occurrences in Žejane area during Second World War, family life of inhabitants of Žejane (especially circumstances surrounding birth, childhood, school time, nuptials, and death), the economy of Žejane, crafts in Žejane, linguistic features of the village and views of the narrators on the changes which had occurred during the 20th century.